

I N L E D N I N G

DEN ANDLIGA RESAN

*Plötsligt dök en polisbil upp. I hög hastighet körde den mot oss i den mötande vägbanan. Vi frös till inombords, blev stela. Hade lar-
met gått? Var det oss de letade efter? Vad skulle vi göra – ta var sin
kartong i famnen och springa ut i skogen?*

*Polisbilen passerade på vänster sida. Kanske hade de sett num-
merplåten. Om de röda bromsljusen tändes i nattmörkret bakom
oss, ja då var det kört.*

Bromsade de in? Inte ännu...

*Bilen försvann i fjärran. Spänningen rann långsamt av oss; det var
nog inte oss de jagade.*

*Resan upp genom Värmland fortsatte. Efter ett par timmar gick
solen upp, den sken flackt över E45:an. Den omiskännliga fräna
doften av höns bredde ut sig i bilen, och från bagageutrymmet hör-
des ett lågt kacklande. En skön känsla spred sig inom oss.*

*Nyss hade hönorna suttit sammanpressade i trånga stålburar.
Snart skulle de kunna ta sina första steg i gräset, sprätta med klor-
na, sträcka på vingarna, känna den varma solen mot fjäderdräk-
ten. Sjutton hönor skulle börja ett nytt liv.*

ORDET EVANGELIUM ÄR GREKISKA och betyder goda nyheter. I alla tider har det funnits kristna som brytt sig om djuren. De har försökt att vara goda nyheter för dem som är i behov av sådana. Det är något som framför allt har förkunnats i handling, som när medeltida mun-
kar hjälpte harar och rådjur att fly från jägare, eller när fornkyrkans

ökeneremiter bjöd törstiga vildåsnor på vatten. Några produktiva författare har de kristna djurvännerna inte varit, men under de senaste tio till femton åren har ett antal akademiska teologer i främst England, Tyskland och USA skrivit om relationen människa–djur utifrån en kristen livstydning. Det har kommit att kallas djurrättsteologi. Med den här boken vill vi ge vårt bidrag till den kristna reflektionen kring djurens plats i skapelsen.

De följande sidorna innehåller teologiska reflektioner, kyrkohistoriska nedslag, diskussioner om bibeltolkning och våra egna erfarenheter av arbete för djuren. En stor del av boken är emellertid skriven ur det perspektiv som brukar kallas kristen *andlighet*. Vad menas då med andlighet? Ordet har de senaste årtiondena blivit populärt i den internationella kristenheten. I Sverige har det mer och mer kommit att ersätta det gamla svenska ordet »fromhet». Någon allmänt accepterad definition av begreppet andlighet finns inte, men det är vanligt att tänka sig att det har att göra med den kristnes inre liv. Bön, meditation, fasta, meditatív läsning av andaktslitteratur – det är sådant som brukar sammanföras under rubriken andlighet. Men det kan också förstås i en vidare bemärkelse, som kristet *liv*. Denna tolkning anknyter till ordets rot: ande. Enligt kristen troslära är det den heliga Anden som ger liv. I den nicenska trosbekännelsen från år 381 beskrivs Anden som Livgivaren. Men den heliga Anden är också – med Jesus uttryck – *sanningens* Ande. Enligt vår förståelse är andlighet att upptäcka och praktisera grundläggande sanningar: Guds kärlek till skapelsen; alla varelsers ursprung i Gud; att Gud vill liv och att varje människa kan foga sitt liv till denna Guds längtan. För oss uttrycker bokens titel en sådan sanning. »Varje varelse är ett Guds ord och en bok om Gud» – det är en tanke som har formulerats i den kristna mystiska traditionen.¹ Varje varelse är ett tilltal från Gud; ett ord, en fråga som vi kan svara på genom kärlek.

Ofta har andlighet uppfattats som att söka sig uppåt. Genom andliga övningar lämnar man det jordiska; som på en stege klättrar man upp till Gud. Men i *kristen* andlighet bör riktningen vara den motsatta. Resan mot det gudomliga mysteriet går neråt. Vissa fromma

kristna har bokstavligen böjt sig ner. När den helige Franciskus såg en mask på vägen tog han den i handen och lyfte den åt sidan, så att den inte skulle bli ihjältrampad. Men att säga att den andliga resans riktning är neråt är förstås främst ett bildligt uttryck. Snarare än att låta själen stiga mot himlen bör vi söka oss mot jorden; mot oss själva, mot vår vardag, mot varelser av kött och blod. Livets och sanningens Ande inspirerar oss att bejaka den här världens invånare, deras kroppar och deras väl och ve.

Varje varelse ett Guds ord är inte en handbok i hur man lever djurvänligt i sin vardag. Inte heller är det en komplett djurrättsteologi som diskuterar alla relevanta bibelpassager och kyrkohistoriska händelser. Även många av de djuretiska argument som förekommer i samhällsdebatten har vi lämnat därhän. Detta är en bok om att vara kristen, sett ur ett särskilt perspektiv. Vår utgångspunkt är att världens djur är Guds älskade barn. Med den tron som grund försöker vi besvara följande fråga: Hur skulle en andlighet som bejakar Guds kärlek till alla varelser kunna se ut? Varje kapitel är ett försök att nalkas denna fråga. Någon heltäckande och i detalj sammanhängande teori försöker vi inte lansera. Istället vill vi pröva olika infallsvinklar. Det är vår förhoppning att bokens sidor ska visa på en möjlighet: att upptäcka ett syskonskap, att erfara en gränsöverskridande kärlek.

» PREDIKA EVANGELIET FÖR HELA SKAPELSEN »

Annika minns: Jag var nervös. Även om jag var säker på att jag ville göra detta så kändes situationen lite otrevlig. Det var mörkt. I husen runtomkring låg folk och sov, och jag hade en kofot i min hand. Aldrig tidigare hade jag öppnat en dörr med en kofot. Som tur var verkade min kompanjon Rönnaug helt lugn. Vi lämnade bilen och gick mot ladan. Den måste vara välisolerad, sa vi, för av hönorna hördes inte ett ljud.

Efter en stunds hårt arbete var dörren öppen och Rönnaug gick fram till en av burarna, öppnade den och började lyfta ned hönorna i flyttkartonger som vi hade med oss. Hönorna flaxade, de blev säkert skrämda trots att vi tog det lugnt och försiktigt. Jag såg till att de inte hoppade ur kartongerna igen. Med fyra hönor i varje kartong började vi bära ut dem till bilen. När kartongerna hade skjutits in i bagageutrymmet hämtade jag krukväxten, vår symboliska gåva till hönseriägaren, och brevet där vi förklarade vårt agerande. Jag placerade dem väl synligt i gången vid de tomta burarna. Brevet avslutades med våra namn och telefonnummer.¹

ÖMT MÅNADE AMERIKANEN JOHN WOOLMAN (1720–72) om de förtryckta. Som kringvandrande predikant uppmanade han slavägare att ge deras slavar frihet. Han arbetade för att förbättra de fattigas situation. Den som lever i Guds fullkomliga kärlek, hävdade han, kommer att känna ömhet för alla levande varelser. Under en vistelse i England vägrade han följaktligen att resa med hästdroskorna eftersom hästar-na som drog dem utnyttjades grymt. Det var inte ovanligt att de dog

av överansträngning. Hellre än att stödja sådant gick Woolman till fots.

Fyrtionio år gammal drabbades han av lungsäcksinflammation. Tongan blev torr, fötterna kalla och kylan spred sig längs benen upp för kroppen. »Under denna sjukdom fördes jag nära dödens portar, så nära att jag inte längre visste vad jag hette». Han hörde änglar med mjuka melodiska röster förkunna att han hade avlidit: John Woolman är död! »Jag fördes då i anden till gruvorna, där stackars förtryckta människor grävde efter rika skatter åt dem som kallades kristna, och jag hörde dem smäda Kristi namn, vilket fick mig att sörja, ty hans namn var dyrbart för mig. Då fick jag veta att man sade till dessa hedningar att deras förtryckare var Kristi efterföljare, och då sade de till varandra: 'Om Kristus ledde dem till att behandla oss så här, då är Kristus en grym tyrann.'»² Strax efter visionen hostade han mycket blod – och började tillfriskna.

Woolmans vision är tänkvärd. Den kan hjälpa oss att se något viktigt i vår relation till djuren. Gruvarbetarna antog att den kristna guden var ond eftersom de kristna gruvägarna behandlade dem illa. Det var inte så konstigt. Av en troende persons beteende drar man vissa slutsatser om dennes gudsbild och tro.

Den makt som vi människor har över de andra arterna är ännu större än den som gruvägarna hade över gruvebetarna. Vi kan spärra in djur, tvångsuppföda dem, driva upp dem på slaktbilar, döda dem – utan att de har någon möjlighet att försvara sig. Om vi använder vår makt på detta sätt, vad säger det om oss själva och vår Gud? Den amerikanske författaren Norm Phelps ställer den frågan genom ett tankeexperiment: »Om änglar spärrade in oss, plågade oss och dödade oss på det sätt som vi spärrar in, plågar och dödar djur – skulle vi då tro att deras behandling av oss återspeglade en kärleksfull Guds väsen? Skulle vi betrakta dem som änglar eller som demoner?»³

Vi tror att varje människa bör försöka avspegla Guds natur i sitt agerande mot andra, särskilt mot dem som hon har makt över. Detta synsätt anknyter till Bibelns skildring av världens tillkomst i Första Mosebok. En vanlig tolkning av berättelsen är att människan ska för-

hålla sig till djuren som Gud förhåller sig till människan, det vill säga omsorgsfullt och beskyddande.⁴

Människan som hjälpare

I slutet av Markusevangeliet uppmanar Jesus sina lärjungar att »gå ut överallt i världen och förkunna evangeliet för hela skapelsen».⁵ Enligt det kristna evangeliet är alla älskade av Gud. Detta ska förkunnas – inte bara för människorna utan för *hela* skapelsen. Guds kärlek omsluter ju alla skapade varelser. I Bibeln beskrivs Gud som härskaren som »älskar allt levande».⁶

Många kristna har hävdade att evangeliet framför allt ska predikas genom handling. När det gäller djuren kan inget annat språk användas; tal om Guds kärlek har de ingen glädje av. Vad innebär det då att förkunna evangeliet för djuren? Det är lätt att slå fast vad det *inte* kan betyda: att plåga eller döda dem. Nej, det är genom att visa djuren omsorg och respekt som vi vittnar om att Gud älskar dem.

En medeltida legend berättar hur en ejdermamma en dag sökte upp sankt Bartolomeus, som levde som eremit på den engelska ön Farne på 1100-talet. Med näbben drog hon i nederkanten på hans munkkåpa och fick på så sätt honom att följa med till en bergsskrevla där en av hennes ungar hade fallit ner. När Bartolomeus såg fågelungen klättrade han ner för klipporna och återbördade honom till mamman.⁷ I berättelsen framträder grunddragen i ett kristet människoideal: den *hjälpande* människan; människan som den övriga skapelsens beskyddare. När vi hjälper en annan – människa eller djur – blir vår handling en återspeglning av Guds omsorg för henne.

Stark och snäll

De som har makt brukar använda den till att bestämma över andra. Jesus hade en radikalt annorlunda syn på saken. Makt skulle uttryckas i tjänande: »Den som är ledare skall vara som tjänaren».⁸ Det är ett synsätt som undergräver makthierarkier. Det är till dem i en ledar-

position som uppmaningen att tjäna riktas. Den på hans tid vedertagna ideologin – att de i samhällsbotten skulle arbeta åt dem i toppen – ställdes på huvudet.

Som en följd av demokratin genombrott är våra samhällen idag mer jämlika än på Jesus tid. Människors över- och underordning är inte lika iögonfallande. I förhållande till djuren är dock människans maktövertag tydligt – och på annat sätt kan det inte vara. Människligheten *har* makt över den övriga skapelsen och bör inte frånsäga sig detta ansvar. Men hur ska makten utövas? Den frågan borde i varje kristen framkalla minnet av Jesus och hans ställningstagande för dem som behandlades illa. Vårt nuvarande sätt att exploatera de värnlösa är ett exempel på just den sorts maktutövning som han bekämpade.

Den som är mycket stark måste också vara mycket snäll, hävdar Pippi Långstrump.

Att tjäna djuren

Ett kristet förhållningssätt till djuren borde präglas av att ha omsorg om dem och att se till deras behov. Det är att i Jesus anda tjäna djuren. Det finns kristna genom historien som tillämpat denna evangeliska hållning.

När några trötta kameler och en åsna kom till Hieronymus (347–420) kloster i Betlehem blev deras hovar tvättade av munkarna.⁹

Franciskus av Assisi (1182–1226) lovsjög den heliga lydningen till Gud. Den höll det egoistiska jaget i schack, »så att människan kan tjäna alla människor på jorden och inte bara människorna, utan också alla djur, tama och vilda».¹⁰ I Greccio och i Siena byggde han reden åt turturduvorna, och om vintern försåg han bina med honung eller vin för att de inte skulle dö av kyla.¹¹

På ön Iona, på skotska västkusten, grundade sankt Columba på femhundratalet ett kloster. Irländaren Adomnán skrev kring år 690 en biografi över honom där han berättar hur helgonet vid ett tillfälle kallade in en av klosterbröderna till sig. Columba bad honom att tre dagar senare gå till öns västra del för att hålla utkik, »ty efter den nion-

de timmen den dagen ska en gäst anlända från Irlands norra regioner, mycket trött och kraftlös, en trana som länge har kastats omkring av vindarna. Och utmattad kommer den att falla ihop på stranden nära dig. Lyft den varsamt och bär den till stugan intill. Under tre dagar och nätter ska den vara din gäst, och du ska omsorgsfullt betjäna den och ge den mat. Och sedan, efter de tre dagarna, när den återhämtat sig och inte längre önskar bo som pilgrim hos oss, ska den helt återställd återvända till de ljuva distrikt på Irland från vilka den kom.»

Brodern lydde. Han väntade. Och när tranan hade fallit ner på stranden lyfte han upp den och bar den till stugan. Han gav den mat och omvårdnad och fick för sin omsorg beröm av Columba, »Gud välsigne dig min son». Efter tre dagar hade tranan fått krafterna åter och gav sig av, precis som Columba hade förutspått. Vädret var vackert. Havet låg stilla nedanför henne.¹²

Det är svårt att leva ett liv med omsorg om de förtryckta. Vi kommer att misslyckas gång på gång. Men våra försök blir ändå viktiga eftersom de vittnar om vilken Gud vi bekänner oss till. De hjärtlösa kristna gruvägare som år 1770 framträdde för den dödssjuka John Woolmans inre är alltjämt ett avskräckande exempel.